

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

הלכות שכירות פועלים

סימן שלט – שיעור 01

מקורות השיעור:

מסכת בבא מציעא קיא ע"א, ע"ב
מסכת בבא מציעא קיב ע"א
מסכת בבא מציעא קי ע"ב
נימוקי יוסף (בבא מציעא סז ע"ב)
רמב"ם (הלכות שכירות, פרק יא הלכה ב)
רי"ף (בבא מציעא סב ע"א)

© רשות השימוש בשיעורים היא אישית בלבד לצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה אחרת ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- לימודי דעת תכנית הסמיכה שע"י פרחי שושנים 03-6166340 -

נושא השיעור: הלנת שכר עובדים (בסיס הדין).

תוכן השיעור:

1. מקורות השיעור.
2. סעיפי השו"ע והרמ"א.
3. האיסור לאחר שכר שכיר.
4. הכובש שכר שכיר.
5. מהו הזמן לתשלום לשכיר.
6. פועל שעובד רק חצי יום.
7. מהו זמן התשלום לשכיר שעות.
8. מהו זמן התשלום לשכיר של תקופה.
9. שאלות חזרה.

השיעור נכתב ע"י הדיין ר' יצחק צבי אושינסקי [מהדורה שניה]

סעיפי השו"ע והרמ"א

סימן שלט: לתת שכר אדם בהמה וכלים בזמנו, ומתי זמנו ובו י"א סעיפים

- א. מצווה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו. אחד שכר אדם או בהמה או כלים, אבל על שכר קרקע יש מי שאומר שאינו עובר.
- ב. כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו, ועובר בחמשה לאוין ועשה.
- ג. איזהו זמנו, שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה. לא נתנו לו, עובר עליו בבקר משום בל תלין (ויקרא יט, יג). שכיר לילה זמנו ליתן לו כל היום. לא נתנו לו, עובר עליו בערב משום ביומו תתן שכרו (דברים כד, טו).
- ד. רמ"א: ופועלים דידן, שאין עושין מלאכה עד הלילה. כיוון ששקעה עליו חמה עובר עליו משום ביומו תתן שכרו (דברים כד, טו). ואם עשה מלאכה עד הלילה, יש לו זמן כל הלילה אף על פי שלא שכרו (בפירוש כן, ודאי) אדעתא דהכי אגריה (נ"י בשם תוספת פרק המקביל).
- ה. שכיר שעות, אם כלה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו יום. אם כלה בלילה, יש לו תשלום כל אותו הלילה.
- ה. שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום גובה כל אותו היום. יצא בלילה, גובה כל אותו הלילה.

ביאור הסעיפים

האיסור לאחר שכר שכיר

סעיף א'

מקורה של הלכה זו הוא בתורה, בספר דברים פרק כד פסוק טו, שם מובאים הפסוקים בדבר החובה לשלם לשכיר את שכרו בזמן, ואכן כך פסק גם הטור: "מצוה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו".

המשנה במסכת בבא מציעא קיא ע"א קובעת שאיסור זה הוא בין על שכר אדם ובין על שכר בהמה בין על שכר כלים [דהיינו שכר ממנו בהמה או כלים וחייב לשלם דמי השכירות], ובגמרא

הלכות דינות/שכירות פועלים חושן משפט סימן שלט סעיפים א-ה/ שיעור 01

(שם ע"ב) נלמד גם ענין זה מפסוקי התורה, מתוך שכתבה התורה (דברים כד, יד): "לא תעשוק שכר שכיר עני ואביון, מאחיק מגרך אשר בשעריך בארצך", ודרשה הגמרא מהמילים "אשר בארצך", שעל כל מה שבארצך חייב, שכר אדם בהמה או כלים.

האם איסור זה הוא גם על שכר קרקע (כגון ששכר קרקע מאדם בכדי לעבוד בה למשך פרק זמן וחייב לשלם עבור השמוש בקרקע)?

ביחס לכך כתב הרמ"ה (המובא בטור) שאינו עובר באיסור הלנת שכר, שהרי ביחס לאיסור הלנת שכר כתבה התורה: "כל אשר בארצך" (שם), ודורשים מכך (בגמרא שם קיא ע"ב) "כל אשר בארצך - ולא כל ארצך", דהיינו למעט את הארץ עצמה, שזוהי בעצם הקרקע.

השו"ע בסעיף זה פסק את הנ"ל וכתב שמצווה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו. אחד שכר אדם או בהמה או כלים. והוסיף השו"ע שביחס לשכר קרקע יש מי שאומר (רמ"ה) שאינו עובר בלאו זה.

שו"ע

הסמ"ע (ס"ק א) הקשה, הרי להלן (סעיף ב) נלמד שמי שכובש שכר שכיר עובר בחמישה לאוין, ומדוע כתב השו"ע שאם איחר שכר שכיר עובר רק בלאו אחד [כוונתו ללאו "לא תבא עליו השמש"]?

והשיב על כך **הסמ"ע**, שעל לאו אחד עובר מיד כשאינ משלם לו בזמן, אף שדעתו לשלם לו לאחר מכן, ואולם על שאר הלאוין עובר רק אם אין דעתן לשלם לו כלל. ומכיון שהשו"ע לא התכוון למקרה שלא ישלם לו כלל, לכן הזכיר רק לאו אחד.

האם מי שלא משלם שכירות בית בזמן עובר על איסור זה?

בשאלה זו דן **הפתחי תשובה** (ס"ק א), כאשר נקודת הדיון היא האם בית נחשב כמחובר (כקרקע), או שמא הוא כתלוש שחיברו אותו לקרקע, ואז חייבים גם עליו בלאו זה. ביחס לכך הביא את דברי **הקצות החושן** פה (ס"ק א) שכתב שדעת הפוסקים היא שלענין איסורין (כגון פה שיש חשש שעובר על איסור בל תלין) בית נחשב כתלוש, ולא כקרקע עצמה. אע"פ שלענין שאר דיני ממונות יש לבית דין קרקע, אבל אין לדמות דיני איסורין לדיני ממונות.

לאחר מכן הביא הפתחי תשובה בשם ספר **שער המשפט** ועוד ספרים החולקים על שיטת הרמ"ה הנ"ל, וסוברים שאף בקרקע ישנו איסור זה של הלנת שכר, הואיל וכך פסק הסמ"ג וכן מובא בתורת כהנים, ואין להקל בזה משום שזהו איסור דאורייתא.

הכובש שכר שכיר

סעיף ב'

מקורה של הלכה זו הוא בגמרא במסכת בבא מציעא קיב ע"א. שם מובא כי כל הכובש שבר שכיר, כאילו נוטל נשמתו.

הלכות דינות/שכירות פועלים חושן משפט סימן שלט סעיפים א-ה/ שיעור 01

עוד מובא שם (קיא ע"א) כי כל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות (חמישה מצוות לא תעשה) ומצוות עשה אחת.

ואלו הם:

- א. לא תעשוק את רעך (ויקרא יט, יג).
- ב. לא תעשוק שכיר עני ואביון (דברים כד, יד).
- ג. לא תלין (ויקרא שם).
- ד. ביומו תתן שכרו (דברים שם טו). זוהי מצוות העשה.
- ה. לא תבא עליו השמש (שם).
- ו. רש"י גרס שעובר גם משום לא תגזול (ויקרא שם).

ומקשה שם הגמרא, והרי בכל מקרה לא יעבור את כל האיסורים הללו יחדיו, שהרי חלקם הם ביחס לאיסור הלנה בלילה (לא תבוא עליו השמש) וחלקם ביחס לאיסור הלנת שכר ביום (ביומו תתן שכרו), וכיצד ניתן לומר שבהלנה אחת יעבור על כל החמישה?

ותירץ על כך רב חסדא: שעובר על "שם שכירות בעלמא", דהיינו שאמנם לא יכול לעבור על כולם יחדיו, אך הכוונה היא שבהלנת שכר שכיר הכללית, ישנם חמשה לאוים, ואכן הם מתחלקים כל פעם לפי המצב, דהיינו לפי הלנת יום או הלנת לילה (ע"פ פירוש רש"י).

והעיר הבית יוסף, שהרי הטור כן כתב שעובר בפועל על חמשה לאוין ועשה אם מלין, משמע שסבר שבכל מקרה של הלנה עובר על כולם?

וביאר הבית יוסף (בדוחק) שהבין הטור את דברי רב חסדא שאף על גב דמקצת הפסוקים כתובים ביחס ליום ומקצתם כתובים ביחס ללילה, מכל מקום כשהוא כובש ביום או בלילה עובר על כולם, משום ששם שכירות בעלמא אחד הוא, דהיינו שבכל הלנה עובר על כל האיסורים הקשורים להלנה.

השו"ע בסעיף זה פסק בקצרה את הנ"ל ג"כ, וכתב שכל הכובש שכר שכיר הרי כאילו נוטל את נשמתו, ועובר בחמשה לאוין ועשה.

שו"ע

מהו זמן התשלום לשכיר

סעיף ג'

מקורה של הלכה זו הוא במשנה בבא מציעא קי ע"ב. שם מובא כי שכיר יום (שעבר במשך היום) גובה את שכרו כל הלילה (דהיינו שרשאי המעביד לשלם לו במשך כל הלילה, ולא מעבר לכך), ושכיר לילה (שעבד בלילה) גובה כל היום (רשאי המעביד לשלם לו עד סוף היום, ולא מעבר לכך).

הלכות דינות/שכירות פועלים חושן משפט סימן שלט סעיפים א-ה/ שיעור 01

בגמרא (שם) דרשה הגמרא: מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה, תלמוד לומר "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר" (ויקרא יט, יג). ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום שנאמר (דברים כד, טו) "ביומו תתן שכרו". הרי שהתורה הדגישה במקום אחד שניתן לשלם לו כל הלילה, ובמקום אחר הדגישה כי ניתן לשלם לו כל היום.

התורה נתנה למעסיק תמיד את החצי יממה שלאחר עבודה, כדי שיוכל להשיג כסף עבור התשלום לעובד.

ושאלה הגמרא: אולי הכוונה בתורה היא הפוכה, שלשכיר יום משלמים עד סוף היום, ולשכיר לילה משלמים עד סוף הלילה?

והשיבה על כך הגמרא: מכיון שידוע הכלל ששכירות אינה משתלמת אלא בסוף (דהיינו שחובת התשלום על העבודה היא רק בסוף העבודה, וכל חיובו של המעסיק בתשלום הוא רק מעת הסיום), ממילא אין מקום לומר שאם עבד עד סוף היום יצטרך בעל הבית לשלם לו עד סוף היום, ומסתבר שהתכוונה התורה שאם עבד ביום, יש לבעל הבית את כל הלילה כדי לשלם לו, וכן ההיפך.

פועל שעובד רק חצי יום

האם ישנו הבדל בענין מועד תשלום שכר הפעולה בין פועל שעובד עד סוף היום לבין פועל המסיים את עבודתו באמצע היום?

ביחס לכך כתב הנימוקי יוסף (בבא מציעא סז ע"ב) בשם התוספות ששמע שפועלים שאינם עושים מלאכה עד הלילה, ועל דעת כן שכר אותם (שלא יעבדו עד סוף היום), אזי כיון ששקעה עליו חמה עובר משום "לא תבא עליו השמש" (ואין נותנים למעסיק את כל הלילה לשלם להם, אלא עד סוף היום חייב לשלם להם). ואולם, כאשר אותו פועל שהה במלאכתו עד הלילה, אינו עובר המעסיק אם לא שילם לו עד סוף היום, למרות שמתחילה שכר אותו לעבודה קצרה יותר המסתיימת לפני הלילה.

השו"ע בסעיף זה פסק שלשכיר יום יש לשלם כל הלילה. לא נתנו לו עד סוף הלילה, עובר עליו בבקר משום "בל תלין... עד בוקר". שכיר לילה זמנו לתת לו כל היום. לא נתנו לו (עד סוף היום), עובר עליו המעביד בערב משום "ביומו תתן שכרו".

שו"ע ורמ"א

הרמ"א בסעיף זה הוסיף את דברי הנימוקי יוסף (שהובאו לעיל) וכתב שפועלים שלנו, שאין עושין מלאכה עד הלילה, כיוון ששקעה עליו החמה עובר (המעביד) משום "ביומו תתן שכרו". אך אם עשה העובד הזה מלאכה עד הלילה, יש למעסיק זמן לשלם כל הלילה, אף על פי שלא שכרו בפירוש כך (לעבודת יום שלם), ודאי על דעת זה שכרו (שאם יעבוד עד הלילה, ישלם לו בלילה שלאחריו). יש הגורסים ברמ"א "אע"פ שלא שכרו אדעתא דהכי", ופירושו אע"פ ששכר אותו כמו סתם פועלים, וסתם פועלים בזמנינו אינם עובדים עד הלילה, אך הואיל ופועל זה עבד עד הלילה, דין אין שכירות משתלמת אלא לבסוף נאמר גם על מקרה כזה ולכן יכול לשלם עד הבוקר.

מהו זמן התשלום לשכיר שעות

סעיף ד'

מקורה של הלכה זו הוא במשנה בבבא מציעא קי ע"ב. שם מובא כי שכיר שעות (אדם הנשכר לעבודה למשך כמה שעות, ואינו עובד יום שלם עד שקיעת החמה) גובה את שכרו כל היום וכל הלילה (להלן יבואר בדברי הגמרא), ושכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע (נשכר לשבע שנים), אזי יצא ביום (סיים ביום) - גובה כל היום, יצא בלילה (סיים בלילה) - גובה כל הלילה וכל היום.

הגמרא (שם קיא ע"א) הביאה שתי דעות ביחס לשכיר יום ושכיר לילה (וע"פ המשך הגמרא אלו למעשה שני ביאורים בדין המשנה הראשון):

בתחילה הביאה את ביאורו של רב שסבר ששכיר שעות ביום (נשכר לעבוד כמה שעות ביום) גובה כל היום, שכיר שעות בלילה (נשכר לעבוד כמה שעות בלילה) גובה כל הלילה.

לאחר מכן הביאה הגמרא את ביאורו של שמואל שסבר ששכיר שעות של יום, גובה כל היום, ואילו שכיר שעות של לילה, גובה כל הלילה וכל היום.

הגמרא הביאה את דברי רב שסבר שמחלוקת זו בינו לבין שמואל (אודות מועדי גביית שכיר לילה) היא בעצם כבר מחלוקת תנאים (רבי יהודה ורבי שמעון), כאשר רבי יהודה סבר ששכיר שעות של יום גובה כל היום, שכיר שעות של לילה גובה כל הלילה, ואילו רבי שמעון אומר ששכיר שעות של יום גובה כל היום, אך שכיר שעות של לילה גובה כל הלילה וכל היום.

כיצד פסקו הראשונים בזה (אודות שכיר לילה)?

הרמב"ם (הלכות שכירות, פרק יא הלכה ב) **והר"ף** (בבא מציעא סב ע"א) פסקו הלכה כרב, שהרי הכלל הוא שהלכה כמותו באיסורין (כמובא במסכת נדה כד ע"ב), וכן משום שחלוקים בזה גם רבי יהודה ורבי שמעון, ורב סבר כרבי יהודה, וגם בזה ישנו כלל (במסכת ערובין מו ע"ב) שבמחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה. הלכך ההלכה היא ששכיר שעות של לילה, גובה רק כל הלילה.

השו"ע בסעיף זה פסק ג"כ כראשונים הללו שפסקו כרב, וכתב ששכיר שעות, אם כלתה שכירותו ביום, יש לו תשלום כל אותו יום. ואם כלתה בלילה, יש לו תשלום כל אותו הלילה.

שו"ע

הטעם לכך ששכיר שעות ביום זמנו עד סוף אותו יום, הוא, משום שכיון שגמר מלאכתו קודם השקיעה, כבר חל על המעביד שלו הדין של "ביומו תיתן שכרו", דהיינו עד סוף היום, וכן "לא תבוא עליו השמש", כמובא בסמ"ע ס"ק ט.

מהו זמן התשלום לשכיר של תקופה

מקורה של הלכה זו הוא במשנה שהבאנו בסעיף הקודם.

השו"ע בסעיף זה פסק כנ"ל, ששכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע (שבע שנים), יצא ביום גובה כל אותו היום. יצא בלילה, גובה כל אותו הלילה.

סעיף ה'

שו"ע

שאלות חזרה

1. האם איסור הלנת שכר שכיר הוא רק על שכר אדם עובד?
לא. איסור זה הוא בין על שכר אדם ובין על שכר בהמה בין על שכר כלים.
2. האם איסור זה הוא גם על שכר קרקע (כגון ששכר קרקע מאדם שיעבוד בה למשך פרק זמן)?
ביחס לכך כתב הרמ"ה שאינו עובר באיסור הלנת שכר, שהרי ביחס לאיסור הלנת שכר כתבה התורה: "כל אשר בארצך", ודורשים מכך: "כל אשר בארצך - ולא כל ארצך", דהיינו למעט את הארץ עצמה, שזוהי בעצם הקרקע. ואולם, יש חולקים בזה (בפת"ש).
3. להלן (בסעיף ב) מובא בש"ע שמי שכובש שכר שכיר עובר בחמישה לאוין, ומדוע כתב הש"ע בסעיף א שאם איחר שכר שכיר עובר רק בלאו אחד?
השיב על כך הסמ"ע, שעל לאו אחד עובר מיד כשאינן משלם לו בזמן, אף שדעתו לשלם לו לאחר מכן, ואולם על שאר הלאוין עובר רק אם אין דעתן לשלם לו כלל. ומכיון שהש"ע לא התכוון למקרה שלא ישלם לו כלל, לכן הזכיר רק לאו אחד.
4. האם מי שלא משלם שכירות בית בזמן עובר על איסור זה?
ביחס לכך כתב הקצות החושן שדעת הפוסקים היא שלענין איסורין (כגון פה שיש חשש שעובר על איסור בל תלין) בית נחשב כתלוש, ולא כקרקע עצמה.
5. מה הם חמשת הלאוין והעשה שעובר עליהם הכובש שכר שכיר?
א. לא תעשוק את רעך (ויקרא יט, יג). ב. לא תעשוק שכיר עני (דברים כד, יד). ג. לא תלין (ויקרא שם). ד. ביומו תתן שכרו (דברים שם טו). זוהי מצוות העשה. ה. לא תבא עליו השמש (שם). ו. רש"י גרס שעובר גם משום לא תגזול (ויקרא שם).
6. הטור כתב שעובר בפועל על חמשה לאוין ועשה אם מלין שכר, ולכאורה משמע שסבר שבכל מקרה של הלנה עובר על כולם, והרי חלקם הוא להלנת יום וחלקם מיוחסים להלנת לילה, וכיצד יתכן שעובר על כולם?

הלכות דינות/שכירות פועלים חושן משפט סימן שלט סעיפים א-ה/ שיעור 01

ביאר זאת הבית יוסף (בדוחק) שהבין הטור את דברי רב חסדא שאף על גב דמקצת הפסוקים כתובים ביחס ליום ומקצתם כתובים ביחס ללילה, מכל מקום כשהוא כובש ביום או בלילה עובר על כולם, משום ששם שכירות בעלמא אחד הוא, דהיינו שבכל הלנה עובר על כל האיסורים הקשורים להלנה.

7. ע"פ הגמרא, מהו מועד הפרעון של שכיר יום ושכיר לילה?

שכיר יום (שעבר במשך היום) גובה את שכרו כל הלילה (דהיינו שרשאי המעביד לשלם לו במשך על הלילה, ולא מעבר לכך), ושכיר לילה (שעבד בלילה) גובה כל היום (רשאי המעביד לשלם לו עד סוף היום, ולא מעבר לכך).

8. האם ישנו הבדל בענין מועד תשלום שכר הפעולה בין פועל שעובד עד סוף היום לבין פועל המסיים את עבודתו באמצע היום?

ביחס לכך כתב הנימוקי יוסף בשם התוספות שמשמע שפועלים שאינם עושים מלאכה עד הלילה, ועל דעת כן שכר אותם (שלא יעבדו עד סוף היום), אזי כיון ששקעה עליו חמה עובר משום "לא תבא עליו השמש" (ואין נותנים למעסיק את כל הלילה לשלם להם, אלא עד סוף היום חייב לשלם להם). ואולם, כאשר אותו פועל שהה במלאכתו עד הלילה, אינו עובר המעסיק אם לא שילם לו עד סוף היום, למרות שמתחילה שכר אותו לעבודה קצרה יותר המסתיימת לפני הלילה.

9. מהן שתי הדעות המובאות בגמרא בענין שכיר שעות של לילה?

רב סבר ששכיר שעות ביום (נשכר לעבוד כמה שעות ביום) גובה כל היום, ושכיר שעות בלילה (נשכר לעבוד כמה שעות בלילה) גובה כל הלילה. לאחר מכן הביאה הגמרא את ביאורו של שמואל שסבר ששכיר שעות של יום, גובה כל היום, ואילו שכיר שעות של לילה, גובה כל היום וכל הלילה.

10. כיצד נפסקה ההלכה בזה?

הרמב"ם והרי"ף פסקו הלכה כרב, שהרי הכלל הוא שהלכה כמותו באיסורין (כמובא במסכת נדה כד ע"ב), וכן משום שחלוקים בזה גם רבי יהודה ורבי שמעון, ורב סבר כרבי יהודה, וגם בזה ישנו כלל (במסכת ערובין מו ע"ב) שבמחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה. הלכך ההלכה היא ששכיר שעות של לילה, גובה רק כל הלילה.

